

คำสอนเชิงวิถีชาติพันธุ์ที่สะท้อนจากลวดลายสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์
บนผืนผ้าไหมกลุ่มปราสาทขามทอชาวเขมรสุรินทร์
Ethnic Doctrine Reflected From Sacred Symbolic Pattern
On The Silk Cloth Of Khmer Weaver in Surin Province

สุริยา คลังฤทธิ์^{1*} และยโสธรา สิริภาพระภากร²

¹บ้านศาลาสამคี่ ²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Suriya Klangrit^{1*}, and Yasothara Sirippaprapagon²

¹Bamsalasamukkee ²Mahachulalongkornrajavidyalaya University Surin Campus

บทคัดย่อ

จุดประสงค์ของบทความนี้เพื่อนำเสนอเกี่ยวกับคำสอนแห่งวิถีชนที่สะท้อนจากสัญลักษณ์พญานาคบนผ้าไหม ตามมุมมองของปราสาทขามทอผ้าไหม ซึ่งถือว่าเป็นคติความเชื่อที่แฝงมากับสัญลักษณ์ลวดลายพญานาคตามระบบความเชื่อของปราสาทขามทอผ้าไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร จังหวัดสุรินทร์ เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่โบราณจนกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมประจำจังหวัดสุรินทร์ บทความนี้สรุปประมวลขึ้นจากทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์ปราสาทขามทอผ้าไหมโดยเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับภูมิหลังเมืองสุรินทร์ ปราสาทขามทอผ้าไหมพื้นเมืองชาวเขมร คติความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์ลวดลายพญานาคและคติคำสอนเชิงวิถีชาติพันธุ์ที่สะท้อนจากคติความเชื่อสัญลักษณ์ลวดลายพญานาคบนผืนผ้าไหมตามมุมมองกลุ่มชาติพันธุ์ประโยชน์ของบทความนี้เป็นการชี้ให้เห็นถึงคติของความเชื่อของลวดลายพญานาคที่สื่อความหมายออกมาเชิงสัญลักษณ์ที่ตีความหมายอย่างลึกซึ้งทำให้คนสามารถเข้าใจว่าสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงข้อคิดและคติเตือนใจหรือลักษณะเชิงคำสอนที่สะท้อนออกมาเชิงระบบคิดเชิงความเชื่อวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร จังหวัดสุรินทร์

คำสำคัญ : คำสอนวิถีชาติพันธุ์, สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์, ปราสาทขามทอผ้า, เมืองสุรินทร์

Abstract

The purpose of the article was to present the teachings of folkways reflected from the sacred symbolic pattern on the Khmer silk. According to the Khmer weavers' views, it is the Khmer weaver of Khmer ethnic group's belief that is hidden with the symbol of the Naga pattern in Surin. It is the heritage that has been passed down since ancient times and became a cultural heritage of Surin Province. The article was summarized the literature review and the interview with the Khmer weaver by presenting the information about the background of Surin Province. The Khmer weaver has believed symbols of the Naga pattern and folk teachings as reflected from the belief of Naga pattern on silk cloth according to ethnic groups. The benefit of this article is to indicate the belief of a sacred symbolic pattern. It conveys the symbolic meaning that has been interpreted deeply. Moreover, it allows people to understand the insights of the teachings that reflected on systematic thinking, beliefs, and culture in the way of life of Khmer ethnic groups in Surin Province.

Keywords : Doctrine, Sacred symbolic pattern, Khmer weaver, Surin

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author)

Email : missuniverse5000@yahoo.com

บทนำ

เมืองสุรินทร์เป็นดินแดนแห่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านผ้าไหมที่สืบทอดจากบรรพชน ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มรดกทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษชาวเขมรโบราณที่เห็นได้ในปัจจุบัน เช่น ปราสาทหิน หัตถกรรมผ้าไหม การทำเครื่องเงินโบราณ (ประเทียม) สิ่งเหล่านี้เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษแต่โบราณนั่นเอง กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีภาษาเป็นเอกลักษณ์ของตนพร้อมกับวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เห็นได้ชัดเจนในยุคปัจจุบัน เช่น ประเพณีแซนโดนตา พร้อมกับหัตถกรรมพื้นเมือง เช่น การทอผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมือง โดยจังหวัดสุรินทร์ นั้นได้มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนอย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรนั่นก็คือหัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่เพื่อใช้สอยในการดำรงชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ เทคนิคการมัดหมี่ เป็นเทคนิคโบราณที่ตกทอดมาใช้และทำกันแพร่หลายในเขตอีสานใต้ จังหวัดสุรินทร์มีกลุ่มชาติพันธุ์เขมรอาศัยอยู่มากที่สุดในเขตอีสานใต้ สิ่งที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์อย่างหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร คือ หัตถกรรมผ้าไหมพื้นเมืองคือลวดลายบนผ้าไหม แสดงความคิด ความหมาย เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ ตามระบบคิดของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ได้รับจากการสืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษ

ภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งของจังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 2 แสดงถึงแผนที่จังหวัดสุรินทร์

ที่มา : www.google.co.th/surin/image.

จากภาพข้างบนนี้ ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นอาณาบริเวณโดยรอบของที่ตั้งจังหวัดสุรินทร์ของแผนที่ทั้งหมดในภาพรวมประเทศไทย ซึ่งจังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ในเขตอีสานตอนล่างของประเทศไทยเป็นจังหวัดที่มีพรมแดนติดกับราชอาณาจักรกัมพูชาและการมีอาณาเขตติดต่อกันและรากเหง้าวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องของชาวเขมรในกัมพูชาและเขมรเมืองสุรินทร์กันมาอย่างยาวนานและภาพต่อมาก็เป็นการแสดงให้เห็นเขตพื้นที่และเขตที่ตั้งอำเภอต่าง ๆ ของจังหวัดสุรินทร์

ลวดลายเหล่านี้เป็นสัญลักษณ์หรือกุญแจไขไปสู่ความหมายของการมองโลกและชีวิตตามแบบฉบับเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่ได้สั่งสมผ่านประสบการณ์ เป็นภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมร่วมคิด ร่วมสร้างสรรค์ ร่วมพัฒนา สัญลักษณ์ลวดลายผ้าถูกสืบทอดส่งต่อเนิ่นมาอย่างยาวนานลวดลายผ้าเป็นระบบสัญลักษณ์ทาง

วัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นมา ไม่เพียงแต่เพื่อความงดงามเท่านั้นแต่ยังมีความหมายจากฐานความเชื่ออันเป็นปอเกิดของระบบความคิดเชิงมรดกเชิงอารยธรรม การคิดสร้างสรรค์มีแหล่งที่มาของฐานการคิดและจินตนาการตามรูปแบบของความเชื่อในบริบทวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร เช่น ความเชื่อเรื่องพญานาค เกิดจากฐานวัฒนธรรมความเชื่อตามแบบฉบับของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร รวมไปถึงการเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจให้เกิดความผาสุกและปลอดภัยในการดำเนินชีวิต เป็นความเชื่อที่มาจากความเป็นมงคลหรือสิ่งดี ๆ รวมทั้งการปกป้องรักษาให้อยู่รอดปลอดภัยจากอันตรายหรือสิ่งเลวร้าย กลุ่มชาติพันธุ์เขมรได้นำมาเอาสัญลักษณ์เหล่านี้คิดสร้างสรรค์ลวดลายและประดับไว้บนผืนผ้าเพื่อการสวมใส่ อันเป็นสิริมงคลที่เกิดจากความเชื่อและศรัทธา

เศรษฐกิจวัฒนธรรมของชาวเขมรสุรินทร์กับการทอผ้ามีความสัมพันธ์กันนั้นก็คือการทอผ้าไหมมัดหมี่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดแต่บรรพบุรุษชาวเขมรแต่โบราณและปัจจุบันนี้ กลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมพื้นเมืองมีเป็นจำนวนมากประกอบกับผ้าไหมเป็นสินค้าหัตถกรรมชุมชนที่ขึ้นชื่ออันดับหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์ ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนหลักๆของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ จึงเป็นการผลิตและการขายด้านหัตถกรรมผ้าไหมพื้นเมือง

คำสอนแห่งวิถีชนมีความสำคัญต่อชาวเขมรเมืองสุรินทร์ในหลายกลุ่มยิ่งเฉพาะในยุคปัจจุบัน ต่อคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นปราชญ์พื้นบ้านได้ถ่ายทอดมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษโบราณให้แก่ลูกหลานเนื่องจากปราชญ์ปัจจุบันนี้อายุมากขึ้นและบางก็ชราภาพมากหรือเสียชีวิตไปแล้ว ดังนั้นควรอย่างยิ่งที่จะได้ส่งต่อหรือถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เป็นนามธรรมเชิงความหมายแฝงเหล่านี้ให้ลูกหลานได้รับทราบและซึมซับถึงคุณค่าแห่งมรดกวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ต่อเยาวชนลูกหลาน ได้รับรู้ เรียนรู้และซาบซึ้ง และเข้าใจที่ลึกซึ้งถูกต้องต่อความหมายและคุณค่าของคำสอนที่สะท้อนจากสัญลักษณ์พญานาคบนผืนไหมหรืออัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ความสำคัญต่อสังคมและชุมชน เป็นการร่วมกันรื้อฟื้นและอนุรักษ์จากบรรพบุรุษเสริมสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรม มรดกวัฒนธรรมเชิงนามธรรมให้คงอยู่กับชาติพันธุ์และเป็นการส่งเสริมความสำคัญเชิงคุณค่าแก่จังหวัดสุรินทร์

ข้อคิดหรือคติเตือนใจต่างๆ ที่แฝงเร้นมากับลวดลายพญานาคตามบริบทความเชื่อตามแบบฉบับกลุ่มชาติพันธุ์เขมร สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนจากช่างทอผ้า ซึ่งเป็นปราชญ์พื้นเมืองผู้รับการสืบทอดและถ่ายทอดจินตนาการ ความคิด ลวดลายพญานาคสามารถสะท้อนแนวปฏิบัติตนหรือแนวคิด อันเป็นคุณธรรม จริยธรรม ลวดลายพญานาคบนผืนผ้าไหมที่แฝงเร้นปรัชญาคูณค่าเชิงคำสอน สามารถสะท้อนเชิงคำสอนให้แก่คนในสังคม เป็นการสะท้อนแนวทางการปฏิบัติตนเพื่อปฏิบัติตนเองตามแนวการดำเนินชีวิตที่งดงามของกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้วิจัยจึงสมควรเผยแพร่ ภูมิคิด ภูมิรู้และภูมิธรรม ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมนี้ ออกสู่สายตาสาธารณชนเพื่อให้เกิดความซาบซึ้งและช่วยกันพัฒนาสานต่อให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

ภูมิหลังเมืองสุรินทร์

สุรินทร์อยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานตอนล่าง โดยจังหวัดสุรินทร์เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีประชากรอาศัยอยู่หลายเผ่าพันธุ์ ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์เขมร กลุ่มชาติพันธุ์กวย และกลุ่มชาวไทยอีสาน (ลาว) สุรินทร์เป็นจังหวัดหนึ่งของไทยที่มีชื่อเสียงทางด้านหัตถกรรมผ้าไหมพื้นเมือง ดังคำขวัญของประจำจังหวัดสุรินทร์ว่า “สุรินทร์ถิ่นช้างใหญ่ ผ้าไหมงาม ประคำสวย ร่ำรวยปราสาท ผักกาดหวาน ข้าวสารหอม งามพร้อมวัฒนธรรม” สุรินทร์ยังเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีร่องรอยทางประวัติศาสตร์ ความเจริญรุ่งเรืองในเมื่อครั้งอดีต จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ปราสาทศีขรภูมิ ปราสาทภูมิโปน ปราสาทสินบ้านพลวง นักวิชาการได้สันนิษฐานว่าเมืองสุรินทร์น่าจะสร้างขึ้นเมื่อราว 2,000 ปีในสมัยที่ขอมเรืองอำนาจ (Panurat, A., & et al., 1996 : 89) ได้มีพัฒนาการและการอพยพย้ายถิ่นไปมาตามประวัติศาสตร์อันยาวนานด้วยเหตุนี้เอง ทำให้จังหวัดสุรินทร์ในปัจจุบันมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์

ภาพที่ 3 แสดงหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในสุรินทร์

ภาพที่ 4 แสดงการลงพื้นที่สำรวจค้นคว้า

ที่มา : สุรียา คลังฤทธิ์

จากภาพข้างบนนี้ ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงหลักฐานทางประวัติศาสตร์อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอมโบราณที่ขึ้นชื่อแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์หรือกลุ่มปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ อันเป็นแหล่งโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรักหรือพรมแดนไทย-กัมพูชา หลักฐานทางโบราณคดี ประวัติศาสตร์แห่งนี้ ทำให้ทราบว่าแต่โบราณกาลอันไกลโพ้นนั้น สมัยที่ยังเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ของพระเจ้าชัยวรมันฯ ประชาชนในพระนครได้มีการเดินทางติดต่อสื่อสารไปมาระหว่างเมืองพระนครและเมืองใหญ่ๆ ภายใต้การปกครองของอาณาจักร ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เคยยิ่งใหญ่และปกครองดินแดนแถบนี้มาก่อนและอิทธิพลทางความเชื่อและวัฒนธรรมนั้นก็ได้แผ่ขยายและสืบทอดกันมาเป็นทอดๆ จนกระทั่งเป็นมรดกตกทอดของบรรพชนชาวเขมรเมืองสุรินทร์ในปัจจุบัน อาณาบริเวณและขอบเขตที่ตั้งของจังหวัดสุรินทร์ ถือว่าสุรินทร์ตั้งอยู่ในเขตอีสานตอนล่างของประเทศไทย เป็นจังหวัดหนึ่งของไทยที่มีพรมแดนติดกับราชอาณาจักรกัมพูชาและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่มีรากเหง้าวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของชาวเขมรในกัมพูชาและเขมรสุรินทร์ ถือว่ามีความเป็นมาอย่างยาวนาน จากรูปภาพที่แสดงให้เห็นข้างบนนี้ เป็นการแสดงให้เห็นพื้นที่และเขตที่ตั้งอำเภอต่างๆ ในจังหวัดสุรินทร์ นักวิชาการบางท่านได้กล่าวว่ากลุ่มชาติพันธุ์เขมรนั้นมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พร้อมกับมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม

ปัจจุบันนี้กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในดินแดนแห่งนี้ ได้รับการสืบทอดมรดกวัฒนธรรมคือ เอกลักษณ์ด้านความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณี ที่เป็นแบบฉบับของเขมรโบราณ (Seidenfaden, E., 1970 : 24) นอกจากนั้นกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ยังมีสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สืบทอดผ่านการสร้างสรรค์ออกมาเชิงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมสืบทอดระบบคิด นำเอาความเชื่อ ความศรัทธา อันเป็นบ่อเกิดของระบบแนวความคิดเป็นฐานการคิดสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เช่น ลายบนศิลปหัตถกรรม สิ่งเหล่านี้จะได้อามาจากสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ตามฐานความเชื่อเกิดความปลอดภัยและเป็นสุขร่มเย็น กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีความเชื่อ ความศรัทธาเรื่องอำนาจสิ่งเหนือธรรมชาติอยู่ก่อนแล้ว มีความเชื่อเกี่ยวกับพญานาค เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่ปกป้องคุ้มครองภัยอันตราย ความเชื่อ จากฐานคติอันนี้ ทำให้เกิดความศรัทธา การคิดสร้างสรรค์ลวดลายพญานาคและประดิษฐ์ไว้เป็นลวดลายบนผืนผ้า เพื่อเป็นการสักการะและความเป็นสิริมงคลเพื่อการสวมใส่และถือครอง

ภูมิคิด ภูมิรู้ ภูมิธรรม ที่ได้คิดสร้างสรรค์ขึ้นมาจากประสบการณ์ที่สั่งสมนานนับชั่วอายุคนพร้อมกับความเชื่อ ความศรัทธา สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งในการกระตุ้นระบบคิดที่แฝงมากับปรัชญาหรือสารประโยชน์ของกลุ่มชาติพันธุ์ สิ่งที่ได้สร้างสรรค์ขึ้นมาจนกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมตกทอดให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์ จึงมีความเชื่อและสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเกี่ยวกับพญานาค การถ่ายทอดสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรเป็นเครื่องมือถ่ายทอดและน้อมบรรจงประดิษฐ์สร้างลงสู่หัตถกรรมลวดลายผ้าไหมเพื่อสื่อถึงมิติเชิงลึกแห่งความศรัทธาที่สืบทอดมาแต่โบราณ สร้างสรรค์บนฐานความเชื่อให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข (Wongwai, B., 2013) สุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ตลอดจนปลอดภัยจากอันตราย จึงเป็นบ่อเกิดมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นลวดลายพญานาค สัญลักษณ์แห่งความเชื่อที่ประดิษฐ์บรรจงลงสู่ผืนไหมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรจังหวัดสุรินทร์ อันเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สืบทอดแต่โบราณจนกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดสุรินทร์

ปราชญ์ช่างทอพื้นเมืองเขมรสุรินทร์

กลุ่มชาติพันธุ์เขมร ถือได้ว่าเป็นชนรุ่นหลังที่ได้รับถ่ายทอดมรดกทางภูมิปัญญาชาติพันธุ์แต่โบราณ โดยเห็นได้จาก ภาษา การแต่งกาย ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี อัตลักษณ์เหล่านี้ทำให้เกิดความเป็นชาติพันธุ์เขมร ซึ่งเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร จะมีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและวิญญาณบรรพบุรุษ (Siriprapaporn, Y., 2016 : 34) รูปแบบทางศิลปวัฒนธรรมได้รับอิทธิพลภายใต้บริบทวัฒนธรรมของอาณาจักรขอมโบราณ กลุ่มชาติพันธุ์เขมรนั้นมีความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ขนบธรรมเนียมที่มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะชาติพันธุ์ตามโครงสร้างความเชื่อพื้นฐานและมีคติความเชื่อในพิธีกรรมที่เห็นได้ชัดเจน ได้แก่ ประเพณีการแซนโดนตาและพิธีกรรมการไถ่ละมั่วต กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีความเชื่อเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติสิ่งเร้นลับ อำนาจพิเศษ เช่น ภูต ผี ปีศาจ เวทมนต์ ไสยศาสตร์ มีการจัดประกอบพิธีกรรมรูปแบบต่างๆ เป็นความเชื่อที่มีฐานคติมาจากในเรื่องภูตผีวิญญาณหรืออำนาจพิเศษและที่ยังสืบทอดความเชื่อมาสู่เยาวชนในยุคปัจจุบัน ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ให้ความสนใจและปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ตามแบบแผนของความเชื่อ โดยมีวิวัฒนาการความเป็นมาอย่างยาวนานเกิดการผสมผสานระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์ตามความเชื่อทางวัฒนธรรม (Keasemsukcharutsaeng, S., 1983)

ภาพที่ 5 กลุ่มหัตถกรรมช่างทอบ้านสวาย
อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 6 ปราชญ์ช่างทอ (คุณสำเนียง บุญโสตากร)
รับรางวัลชนะเลิศประกวดลายผ้าจากพระราชินีฯ

จากภาพข้างบนนี้ ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงปราชญ์ช่างทอผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมืองที่มีชื่อเสียงและมีผลงานท่านหนึ่งคือ คุณสำเนียง บุญโสตากร ซึ่งเป็นปราชญ์ที่มีชื่อเสียงระดับรางวัลพระราชทานมากมาย เช่น รางวัลชนะเลิศการประกวดการคิดสร้างสรรค์ลายผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมืองประยุกต์ จากผลงาน ประสพการณ์และความเชี่ยวชาญ ความคิดสร้างสรรค์ ด้านผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมืองแบบเขมรนั้นทำให้เขาได้เป็นหัวหน้ากลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมบ้านสวาย อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ จากผลงานและชื่อเสียงและการยอมรับด้านคุณธรรม จริยธรรม ว่าเป็นปราชญ์ช่างทอชาวเขมรสุรินทร์ท่านหนึ่ง ทำให้สถานศึกษา มหาวิทยาลัยหรือหน่วยงานหลายแห่งได้มาศึกษาดูงาน ณ กลุ่มหัตถกรรมสตรีทอผ้าไหมบ้านสวายไม่ขาดสาย

หลักฐานทางประวัติศาสตร์อันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางอารยธรรมขอมโบราณที่ขึ้นชื่อแห่งหนึ่งของจังหวัดสุรินทร์หรือ กลุ่มปราสาทตาเมือน อำเภอพนมดงรัก จังหวัดสุรินทร์ อันเป็นแหล่งโบราณสถานที่ตั้งอยู่บนเทือกเขาพนมดงรักหรือพรมแดนไทย-กัมพูชา หลักฐานทางโบราณคดีหรือประวัติศาสตร์แห่งนี้ทำให้ทราบว่าแต่โบราณกาลอันไกลโพ้นนั้น สมัยที่ยังเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ของพระเจ้าชัยวรมันฯ ประชาชนในพระนครได้มีการเดินทางติดต่อสื่อสารไปมาระหว่างเมืองพระนครและเมืองใหญ่ๆ ภายใต้การปกครองของอาณาจักร ซึ่งเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรที่เคยยิ่งใหญ่และปกครองดินแดนแถบนี้มาก่อนและอิทธิพลทางความเชื่อและวัฒนธรรมนั้นก็ได้แผ่ขยายและสืบทอดกันมาเป็นทอดๆ จนกระทั่งเป็นมรดกตกทอดของบรรพชนชาวเขมรเมืองสุรินทร์ในปัจจุบัน

ความเชื่อเกี่ยวกับพญานาคนั้นไม่เพียงได้ปรากฏแต่เฉพาะในสถาปัตยกรรมหรือเทวสถานเท่านั้นแต่ความเชื่อเหล่านี้ยังอยู่ในระบบความคิดของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรตามความเชื่อของปราชญ์ช่างทอผ้าไหมพื้นเมืองชาวเขมร มีความเชื่อว่าพญานาค เป็นสัตว์มงคล เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อย่างหนึ่งที่แสดงถึงพลังอำนาจ ความร่มเย็นเป็นสุข การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และอันตรายจากสิ่งเร้นลับ ผีปิศาจไม่กล้าทำร้ายหรือเข้าใกล้ เป็นสิ่งที่อมตะความเชื่อแต่โบราณเกี่ยวกับพญานาคมีวิวัฒนาการจากทางวัฒนธรรมความเชื่อหลายยุคด้วยกัน มาจากคติความเชื่อในลัทธิธรรมชาตินิยมหรือศาสนาผี ศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ แต่มรดกที่สืบทอดมานี้ก็ยังปรากฏอยู่ในศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านคือ ลวดลายพญานาคบนผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมือง ซึ่งสัญลักษณ์นี้จะแฝงความเชื่อความศรัทธาและเป็นมรดกที่สืบทอดกันมานานหลายชั่วอายุคนแต่สิ่งเหล่านี้ก็ยังคู่อยู่และสืบทอดต่อกันมา โดยปราชญ์ช่างทอผ้าไหมพื้นบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์เขมร ถือว่าเป็นกลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดจากปู่ย่า ตายาย ผูกพันเกี่ยวกับการทอผ้า การออกแบบลวดลายหรือบริบททั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรมผ้าจนเกิดความชำนาญและได้ทำเป็นอาชีพจนกระทั่งถ่ายทอดให้กับลูกหลานรุ่นต่อมาในชุมชนของจังหวัดสุรินทร์

ปราชญ์พื้นบ้านด้านหัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมืองจังหวัดสุรินทร์ มีหลายท่านด้วยกันที่มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จัก เช่น นายบันเทิง ว่องไว บ้านด่านเจริญ ตำบลกระเทียม อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ นางสาวสำเนียง บุญโสตากร บ้านสวาย ตำบลสวายกระเทียม อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์คุณยายเอื่อม แยกดี บ้านเขวาสินรินทร์ อำเภอเขวาสินรินทร์ เป็นปราชญ์พื้นบ้านที่มีชื่อเสียงในกลุ่มหัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่ของชุมชนเป็นผู้มีประสบการณ์และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งปราชญ์พื้นบ้านด้านหัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมืองเหล่านี้ เป็นผู้ที่มีผลงานและการสร้างสรรค์ลวดลายเอกลักษณ์ของเมืองสุรินทร์ จนได้รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เป็นปราชญ์ที่ทรงภูมิรู้ ภูมิคิด ภูมิธรรมนำเลื่อมใสอย่างยิ่ง

ความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์พญานาค

สุรินทร์เป็นดินแดนที่มีวัฒนธรรมมีศิลปะและหัตถกรรมกรรมที่สำคัญรวมไปถึงการทอผ้าและวัฒนธรรมความเชื่อเกี่ยวเรื่องพญานาคด้วย กลุ่มชาติพันธุ์เขมรมีคติที่สะท้อนจากมุมมองความเชื่อที่ผสมผสานกันตามวิวัฒนาการของความเชื่อแต่โบราณ โดยแต่ละลัทธิความเชื่อก็กล่าวถึงพญานาคในมุมมองที่ต่างกันออกไปตามแนวความเชื่อหรือปรัชญาการเกิดของแต่ละความเชื่อนั้นเอง “พญานาค” คือเป็นสัตว์ประเภทหนึ่งที่เราได้กล่าวขานในตำนานหรือเทพนิยายมีลักษณะคล้ายงูใหญ่ มีหางนอนอยู่บนหัวและมีเกร็ดเป็นสีที่เนรมิตจากอิทธิฤทธิ์

ของกายทิพย์ผสมกับร่างของสัตว์เป็นกายทิพย์ชนิดหนึ่ง ที่จัดเข้าในไตรจณานภูมิเป็นสัตว์ที่เป็นทิพย์เป็นราชาแห่งงู (Sapphaya, W., 2009)

ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรโบราณ เช่น ความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรจังหวัดสุรินทร์ เชื่อว่านาคเป็นสัตว์มงคลหรือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่ง มีความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ ความเป็นมงคล เช่น ความอยู่เย็นเป็นสุข การปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและอันตราย (Wongwai, B., 2013) ภูตผีปิศาจไม่กล้ารังแกทำร้ายหรือเข้าใกล้ เป็นสิ่งที่อมตะ

ศาสนาพราหมณ์เชื่อว่าพญานาคเป็นบัลลังก์ของพระนารายณ์เชื่อว่าพญานาคันตนาราชและพญานาคยังเป็นสร้อยสังวาลของพระศิวะ ดังเห็นตัวแทนจากลวดลายด้านสถาปัตยกรรมฝาผนังในปราสาทหิน จะมีลวดลายพญานาคเกือบทุกปราสาทหรือเทวสถาน สิ่งนี้ได้บอกแล้วว่าความเชื่อเรื่องพญานาคมีความศักดิ์สิทธิ์ เนื่องด้วยตามลัทธิของพราหมณ์-ฮินดู จะมีวรรณกรรมหรือศิลปะเกี่ยวข้องกับพญานาค ซึ่งเกิดขึ้นตามหลักและความเชื่อของลัทธิศาสนาพราหมณ์ฮินดู พระพุทธศาสนาถือว่าพญานาคเป็นภพหนึ่ง หลังจากความตายที่เกิดขึ้นด้วยอำนาจของกรรม ในพระไตรปิฎกได้กล่าวว่าพญานาคมีอายุยืน มีวรรณะงาม มีความสุขสม บันเทิง อารมณ์พญานาคออกเป็น 4 เหล่าตระกูล ได้แก่ มีผิวสีทองคำ สีเขียว สีรุ้งและสีดำ หัวของพญานาคทั้งปวงคือหัววิรูปักษ์ ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่ของมหาราชที่ปกครองสรวงสวรรค์ชั้นจตุรมหาราชิกา มีเรื่องราวสมัยพุทธกาลมีพญานาคแปลงกายมาบวชในพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงอนุญาตเรียกการบวชแต่ละครั้งของกุลบุตรว่า “บวชนาค” เพื่อเตรียมตัวเป็นผู้ประเสริฐบริสุทธิ์ในบวรพุทธศาสนา

ภาพที่ 7 แสดงลักษณะรูปร่างของพญานาค

ภาพที่ 8 แสดงลักษณะพญานาคตามแบบศิลปะเขมร

ที่มา : สุริยา คลังฤทธิ์

เพื่อจารึกและยังความศรัทธาของพญานาค (Kovito, S., 2013) ด้วยเหตุนี้เองทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับพญานาคได้ปรากฏเกี่ยวพันกับพระพุทธศาสนา จากภาพข้างบนนี้ ภาพที่ 7 ผู้วิจัยต้อง การแสดงให้เห็นถึงลักษณะและรูปพรรณสัณฐานของพญานาคตามความเชื่อของชาวเขมรเมืองสุรินทร์ในยุคปัจจุบัน ที่มีอิทธิพลมาจากระบบความเชื่อทางศาสนา ตั้งแต่ ๕ พราหมณ์ พุทธ พัฒนาคความเชื่อที่มายุ่งยาวนานจนปัจจุบันยังติดอยู่ในสัญลักษณ์ที่ชาวเขมรสุรินทร์โดยเฉพาะช่างทอผ้าไหมมัดหมี่แต่โบราณให้ความสำคัญและยึดถือเกี่ยวกับความเชื่อของชาวเขมรเมืองสุรินทร์ ภาพที่ 8 เป็นภาพผู้วิจัยได้ถ่ายไว้ ณ ปราสาทควาย อำเภอพนมดงรัก จังหวัด

สุรินทร์ ซึ่งเป็นพญานาคที่ออกแบบตามศิลปะแบบของเขมรโบราณ สามารถพบเห็นได้ในเกือบทุกโบราณสถาน ในจังหวัดสุรินทร์ หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึง ระบบคิด วิถีคิด สัญลักษณ์ ที่ถูกสร้างขึ้นสะสมและถ่ายทอด จากอดีตถึงปัจจุบันภายใต้บริบทวัฒนธรรมความเชื่อของชาวเขมรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์กลุ่มปราชญ์คนไทยเชื้อสายเขมร นั้นมีฐานความเชื่อว่พญานาคเป็นสัตว์ประเสริฐซื่อสัตย์มีความศักดิ์สิทธิ์ มีอิทธิฤทธิ์ เป็นสัตว์พิเศษมีอำนาจเหนือธรรมชาติ โดยได้รับการบอกกล่าวจากพ่อแม่ ปู่ ย่า ตา ยายหรือบรรพบุรุษ (Kusiricharoenpanit, A., 2013) สืบทอดกันมา โดยจินตนาการว่พญานาคมีรูปรพรรณสัณฐานลำตัวคล้ายงูใหญ่ จึงแสดงจินตนาการคิดสร้างสรรค์ลวดลายพญานาคขึ้นเป็นตัวตนขึ้นมา จากฐานคิดหรือความเชื่อโบราณ แต่ทำให้เหล่าปราชญ์ได้เกิด ความเกรงขามที่จะนำเอารูปพญานาคมาใส่เต็มตัว บนผืนผ้าเพราะเชื่อจะทำให้อายุสั้นหรือมีอันเป็นไป (Wongwai, B., 2013) การทำเป็นตัวพญานาคเต็มรูปคนแก่เขมรโบราณจะห้ามใช้นุ่งเด็ดขาด เป็นความเชื่อจากโบราณ กล่าวได้ว่เป็นข้อควรห้าม ตามทางภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลวดลายผ้าของกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมร (Wetsiriyanan, T., 2005) เนื่องจากสิ่งเหล่านี้มีปรัชญาแฝงเร้นอยู่ที่มีมาแต่โบราณพญานาคเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมดา เหมาะกับผู้มีบุญบารมีสูงส่ง เช่น มหากษัตริย์ จึงจะสามารถใส่เต็มรูปพญานาคเพื่อให้เหมาะสมกับบุคคลสามัญทั่วไป จึงได้จำลองเอาบางส่วนหรือนำเอาลักษณะของพญานาคไปสร้างสรรค์ให้เป็นลวดลายบนผืนผ้า โดยลวดลายต่างๆ ได้จินตนาการจำลองรูปแบบตามแบบลักษณะของพญานาค เช่น ปราชญ์กลุ่มชาติพันธุ์เขมรได้สร้างสรรค์ลวดลาย ตามลักษณะการจำลองเป็นตัวพญานาค ประดิษฐ์สร้างสรรค์ลวดลายตามลักษณะกิริยาของพญานาค ได้แก่ ลักษณะการขดและหันหน้าออกจากกัน การประดิษฐ์ลายเกร็ดพญานาคเรียกกันว่ลวดลายร่างแห การประดิษฐ์เป็นลวดลายนาคเกี่ยว มีลักษณะขดไปมาเหมือนตัวหนอน จินตนาการตามความเป็นธรรมชาติของสัตว์ ปราชญ์คนไทยเชื้อสายเขมรจะจำลองลักษณะที่ปรากฏให้เกิดเป็นลวดลายประยุกต์สร้างสรรค์มีลักษณะพญานาคผสมกับสัตว์อื่นหรือดอกไม้ตามธรรมชาติ เช่น ลายพญานาคผสมกับผีเสื้อรูปราชสีห์ รูปไกรูปนกบ้างก็แซมประดับด้วยดอกไม้ เพื่อให้เกิดความสวยงามยิ่งขึ้นบางลวดลายเกิดจากการประยุกต์และสร้างสรรค์ขึ้นเรียกเป็นชื่อใหม่ เช่น ลายนาคคู่จะมัดคู่กับต้นสนเรียกว่า “ฉัตรโรด” มัดเป็นฉัตรเก้าชั้นหรือเจ็ดชั้นโดยนาคคู่จะอยู่ตรงกลาง ส่วนมากทำเป็นลวดลายประยุกต์ที่สร้างสรรค์ผสมกับสัตว์อื่นๆ อันได้แก่ ผีเสื้อ นกคู่ กระต่าย ลวดลายบนผ้าสไบและผ้าคลุมไหล่ที่เป็นลักษณะลวดลายนาคเกี่ยว (ตัวหนอน) ที่ดัดแปลงให้มองดูคล้ายตัวพญานาคคดเคี้ยวเกี่ยวพาราสีกัน เรียกว่า นาคผสมพันธุ์ (Wongwai, B., 2013)

ภาพที่ 9 แสดงผ้าลายนาคฉัตร

ภาพที่ 10 แสดงผ้าลายนาคขอ

ที่มา : สุรียา คลังฤทธิ์

จากภาพที่ 9 ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นถึงลักษณะของลวดลายผ้าไหมมัดหมี่พื้นเมืองสุรินทร์ ที่มาจากสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหรือที่ชาวเขมรให้ความเคารพนับถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของสูงนั้นก็คือสัญลักษณ์พญานาคที่ได้นำมาประยุกต์ชื่อและลักษณะลวดลายและถ่ายทอดลงบนผืนผ้าไหม เช่น การจำลองลวดลายของพญานาคตามการผสมกับเครื่องบูชาหรือสิ่งอื่นๆ เช่น นาคฉัตรโรด ภาพที่ 10 การจำลองปรับลวดลายให้เป็นตามลักษณะของสิ่งของนั้น ก็คือนาคขอหรือเหมือนตะขอเกี่ยวนั่นเอง การจำลองหรือการประดิษฐ์ลวดลายเหล่านี้ ก็มาจากสัญลักษณ์พญานาคตามระบบความเชื่อและวิถีคิดตามบริบทวัฒนธรรมของช่างทอชาวเขมรเมืองสุรินทร์นั่นเอง

คำสอนวิถีชาติพันธุ์ที่สะท้อนจากสัญลักษณ์พญานาคบนผ้าไหม

แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการวิเคราะห์คำสอนแห่งวิถีชนที่สะท้อนจากสัญลักษณ์พญานาคบนผืนไหม โดยยึดตามแนวคิดเชิงหลักการของทฤษฎีสัญลักษณ์ (Greetz. C., 1963 : 6) เป็นทฤษฎีหลักเพื่อการอธิบายสัญลักษณ์และการตีความสัญลักษณ์พญานาคตามวิถีระบบความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรและทฤษฎีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ใช้เป็นกรอบในการอธิบายแนวหรือวิถีชีวิตวัฒนธรรมตามวิถีแห่งความเชื่อวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร แนวคิดที่ใช้ในการประยุกต์สร้างเพื่อการสะท้อนคำสอนแห่งวิถีชนที่สะท้อนจากสัญลักษณ์พญานาคบนผืนไหม ได้ใช้แนวคิด 2 อย่าง ในการบูรณาการและสร้างเป็นกรอบเพื่อสะท้อนคำสอนอันได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่ออธิบายระบบความคิดความเชื่อของชาวเขมรที่เป็นแบบแผนเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ แนวคิดเกี่ยวกับมุขปาฐะ เพื่อยืนยันว่าเป็นแนวคำสอนคติชนที่สัมพันธ์กับวิถีการดำเนินชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

ภาพที่ 11 เยาวชนให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมผ้าไหม ภาพที่ 12 ความเชื่อที่แฝงการสอนผ่านพิธีกรรม

ที่มา : สุริยา คลังฤทธิ์

สาระประโยชน์ที่เกิดจากเครื่องนุ่งห่มหรือแสดงออกเป็นอัตลักษณ์การแต่งกายของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรแล้ว ลวดลายพญานาคยังเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ยังมีความหมายสามารถสะท้อนมิติในเชิงคำสอนด้วย เนื่องจากสิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนในเชิงแนวจารีตประเพณี (Norm) หรือขนบธรรมเนียม ประเพณี ตามบริบทวัฒนธรรมความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร ซึ่งสิ่งเหล่านั้นสามารถสะท้อนเกี่ยวกับแนวทางการดำเนินชีวิตอันเกี่ยวข้องกับการอบรมสั่งสอน ดังนั้นสัญลักษณ์เหล่านี้จึงถูกสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ปรากฏชัดชัดได้สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ออกมาเป็นคติเตือนใจ คำสอนและแนวทางการปฏิบัติตามแบบแผนวัฒนธรรมบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร การแสดงความคิดสร้างสรรค์ ตามรสนิยมที่แนบมาด้วยความเชื่อความศรัทธาพร้อมทั้งความหมายและคำสอนในลักษณะเชิงการปลูกฝังค่านิยมและเน้นปรัชญาการดำเนินชีวิตด้วย โดยคำสอนอันมีค่าเหล่านี้จะมีลักษณะเป็นการบอกเล่าต่อๆ กันมาจากบรรพบุรุษ เกี่ยวข้องโดยตรงกับการอบรมบ่มนิสัยที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษให้ประพัตติตนอยู่ครองครองธรรมหรือคุณงามความดีสิ่งเหล่านี้ถือเป็นมรดกที่ล้ำค่า (Chimmalee, B., 2012)

ภาพที่ 11 จากภาพแสดงให้เห็นว่าเยาวชนนักเรียนในจังหวัดสุรินทร์ ได้รับการรณรงค์อนุรักษ์ให้สวมชุดผ้าไหมพื้นเมือง เพื่อให้เยาวชนได้ตระหนักถึงมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เป็นการส่งเสริมอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ สื่อให้เห็นว่าสิ่งเหล่านี้มีคุณค่าทั้งรูปธรรมและนามธรรมนั้นก็คือคือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมนั้นสื่อถึงการสั่งสอนย้ำเตือนให้เยาวชนได้ทำในสิ่งที่ถูกต้อง ดั้งเดิม เสมือนเป็นปรัชญาที่ซ่อนอยู่ภายใต้สัญลักษณ์เหล่านี้ ภาพที่ 12 สื่อให้เห็นถึงวัฒนธรรมของชาวเขมรสุรินทร์มีความเชื่อพิธีกรรมในวิถีชีวิตตามแบบแผนวัฒนธรรมของชาวเขมรที่สืบทอดมาแต่โบราณ สิ่งเหล่านี้จะมีคติเชิงการสั่งสอนหรือข้อควรห้ามๆ ต่างๆ ตามบริบทของความเชื่ออันเป็นสัญลักษณ์สะท้อนถึงการสั่งสอนย้ำเตือนเยาวชนลูกหลานหรือเป็นระบบความเชื่อที่แฝงการสอนผ่านพิธีกรรมนั่นเองสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงวิถีคิด สัญลักษณ์วัฒนธรรมที่สร้างขึ้นสะสมและถ่ายทอดภายใต้บริบทวัฒนธรรมความเชื่อของชาวเขมรในพื้นที่จังหวัดสุรินทร์วิถีชีวิตของชาวเขมรโบราณได้มีขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อแบบฉบับของตนเองอยู่แล้วและคำสอนหรือคติเตือนใจบางครั้งออกมาในรูปของ “ชะล่า” (Taboo) อันเป็นข้อห้ามหรือไม่ควรทำตามแบบความเชื่อ ข้อคิดเหล่านี้จะมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกับการดำเนินวิถีชีวิตโดยตรง สาระคำสอน จึงเป็นแก่นของความคิดที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพชนเพื่อเป็นการย้ำเตือนตอกย้ำให้เยาวชน ประพัตติตนอยู่แนวทางที่ดั้งเดิม อันจะกล่าวข้อคิดนี้ผ่านสัญลักษณ์วัฒนธรรมสะท้อนผ่านลวดลายพญานาคนี้ ลวดลายพญานาคบนผืนผ้าลวดลายของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรจังหวัดสุรินทร์ทั้ง 5 ลาย ได้แก่ 1.ลายตะขอนาค 2.ลายนาคผสมพันธุ์ 3.ลายนาคต้นสน

4.ลายนาคเล่นน้ำ 5.ลายฉัตรโรด ถือว่าเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในเชิงหัตถกรรมประดิษฐ์ จากฐานความเชื่อหรือวัฒนธรรมแบบเขมรโบราณนั้นลวดลายเหล่านี้สามารถสะท้อน คติ ความเชื่อ ข้อคิด เตือนใจ ซึ่งออกมาจากสัญลักษณ์ลวดลายพญานาค จากการผสมผสานความเชื่อตามวิวัฒนาการของความเชื่อเรื่องพญานาคตามมุมมองแห่งผี พราหมณ์และพุทธที่ผสมผสานกันจนลงตัว กลายเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สะท้อนระบบคิดในเชิงคำสอนตามบริบทความเชื่อในเชิงภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์ดังนี้

1. กลุ่มชาติพันธุ์เขมรโบราณเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์ “ประเสริฐ” เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนคำสอนจากฐานคติความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์พญานาคของชาวเขมร โดยปราชญ์ช่างทอชาวเขมรพื้นเมืองสุรินทร์ ได้สะท้อนหลักคิด ขนบธรรมเนียม ในฐานความเชื่อที่มองว่าสัญลักษณ์พญานาคแทนสิ่งที่ประเสริฐ ถือเป็นข้อคิดที่ชาวเขมรโบราณได้ยึดถือในการดำเนินชีวิต เป็นสัญลักษณ์และความหมายของผู้เป็นใหญ่เป็นลวดลายของผู้ใช้สอยที่มีบุญญาธิการประเสริฐกว่าคนทั้งหลายประเสริฐสูงส่งกว่าคนสามัญทั่วไป ให้ข้อคิดที่ว่าเมื่อสวมใส่แล้วพึงสำวรไว้ว่าต้องดำรงตัวให้เป็นผู้ใหญ่ ดำรงอยู่ในความดีงาม ประเสริฐ ถึงจะได้รับการยอมรับจากคนทั่วไป (Chimmalee, B., 2016)

2. ความเชื่อมาแต่โบราณว่าพญานาคเป็นสัตว์ที่มีความ “ซื่อสัตย์” เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนคำสอนจากฐานคติความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์พญานาคของชาวเขมร โดยปราชญ์ช่างทอชาวเขมรพื้นเมืองสุรินทร์ ได้สะท้อนหลักคิด ขนบธรรมเนียมในฐานความเชื่อที่มองว่า สัญลักษณ์พญานาคแทนความ “ซื่อสัตย์” ถือเป็นข้อคิดที่ชาวเขมรโบราณได้ยึดถือในการดำเนินชีวิต ประพฤติตนอยู่ในความสุจริต ไม่เป็นผู้กลับกลอกหรือหลอกลวง ถือว่าเป็นธรรมชาติของผู้ที่ประเสริฐงดงามอย่าง ให้ข้อคิดที่ว่าเมื่อสวมใส่แล้วพึงสำวรไว้ว่าผู้สวมใส่ที่ต้องดำรงตนไว้ในความซื่อสัตย์ สุจริต ดำรงไว้ซึ่งการเป็นสุจริตชน ซื่อสัตย์บริสุทธิ์ ยุติธรรม (Kusiricharoenpanit, A., 2013)

3. ความเชื่อมาแต่โบราณว่าพญานาคเป็นสัตว์ที่มีความ “รักดี” เป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนคำสอนจากฐานคติความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์พญานาคของชาวเขมร โดยปราชญ์ช่างทอชาวเขมรพื้นเมืองสุรินทร์ ได้สะท้อนหลักคิด ขนบธรรมเนียมในฐานความเชื่อที่มองว่าสัญลักษณ์พญานาคแทนความ รักดี ได้สะท้อนหลักคิด ขนบธรรมเนียมในฐานความเชื่อที่มองว่าเมื่อผู้ใดมีความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองและเชื้อชาติของตนแล้ว ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้คุณกตัญญูต่อบ้านเกิดเมืองนอนตนเอง สมควรเอาเป็นแบบอย่างควรได้รับการเชิดชู สรรเสริญยิ่ง ให้ข้อคิดที่ว่าเมื่อสวมใส่แล้วพึงสำวรไว้ว่า ผู้สวมใส่ ที่ต้องดำรงตนไว้ในความจงรักภักดีต่อบ้านเมืองและชาติพันธุ์ของตนเอง ไม่ทรยศ หักหลัง (Wongwai, B., 2013)

4. ความเชื่อมีมาแต่โบราณเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์ที่มี “อิทธิฤทธิ์” ได้สะท้อนมุมมองที่ว่าลวดลายพญานาคนี้เป็นลวดลายของผู้สวมใส่ ต้องมีอำนาจหรืออิทธิพลเหนือบุคคลอื่นๆ เมื่อมีอำนาจแล้วก็ย่อมนำมา ซึ่งความชอบธรรม หากมีอำนาจแต่ไร้ความชอบธรรม ไม่เป็นธรรม สังคมก็ไร้ความสงบสุข หรือเป็นสัญลักษณ์ของการไม่รังแกคนด้อยกว่าแต่ช่วยเหลือและคุ้มครองคนที่อ่อนแอกว่า (Kusiricharoenpanit, A., 2013) ผู้ใดได้สวมใส่แล้วแสดงถึงการมีอำนาจที่เหนือบุคคลอื่นๆ เป็นความพิเศษ ความอัศจรรย์ สามารถดลบันดาลการช่วยเหลือสิ่งต่าง ๆ ได้

5. ความเชื่อมาแต่โบราณว่าเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์สัญลักษณ์ของ “ความอุดมสมบูรณ์” ได้สะท้อนมุมมองที่ว่าลวดลายพญานาคนี้เป็นลวดลายที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์แห่งน้ำฟ้าและแผ่นดินทำให้เกิดข้าวพรรณธัญญาหารที่อุดมสมบูรณ์แก่มวลมนุษย์ แสดงถึงการช่วยเหลือเกื้อกูลหรือดลบันดาลให้เกิดความสุขสมบูรณ์ (Wongwai, B., 2013) ช่วยเหลือน้ำท่าแก่ชาวเกษตรกรรมสะท้อนถึงลวดลายพญานาคนั้นผู้สวมใส่พึงสำวรและแสดงถึงความช่วยเหลือเกื้อกูลแก่สังคมส่วนรวม

แนวคิดที่สะท้อนความหมายเพื่อสื่อถึงคำสอนที่เป็นแนวคิดเชิงหลักการที่ค้นพบใหม่คือ

1. คำสอนนั้นไม่สามารถสื่อหรือเห็นจากสัญลักษณ์ได้โดยตรงได้ ต้องตีความโดยอ้อมผ่านบริบทของชนบทธรรมเนียมนั้นก็คือผ่านระบบความเชื่อต่อสัญลักษณ์ที่สะท้อนผ่านชนบทธรรมเนียมในการปฏิบัติตนจะแสดงออกมาในแต่ละแบบแผนของกลุ่มชาติพันธุ์
2. คำสอนนั้นจะได้รับการตีความผ่านระบบความเชื่อต่อสัญลักษณ์ที่สะท้อนผ่านชนบทธรรมเนียมในการปฏิบัติตนจะแสดงออกมาในรูปมุมมอง 2 ลักษณะ ได้แก่ ข้อควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ (ชะล่า)
3. การสื่อความหมายเชิงคำสอนที่สะท้อนจากสัญลักษณ์บนผืนผ้าไหมนั้นจะแตกต่างจากสัญลักษณ์อื่นๆ เนื่องจากว่าเป็นสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ ที่มีฐานคติมาจากฐานความเชื่อเกี่ยวกับพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ

สรุป

ลวดลายพญานาคบนหัตถกรรมผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์เขมรในจังหวัดสุรินทร์เป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาจากชาวเขมรโบราณ จนกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร อัตลักษณ์อย่างหนึ่งของหัตถกรรมลวดลายผ้าไหมพื้นเมืองที่สืบทอดแต่โบราณ ก็คือลวดลายพญานาค ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีปรัชญามาจากฐานความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งสามารถสะท้อนมุมมองแนวคิด ในเชิงคติ คำสอน ข้อคิด ที่แฝงเร้นมาตามแนวความเชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์เขมร สิ่งเหล่านี้สามารถสะท้อนจากผู้ได้รับการสืบทอดกันมาก็คือช่างทอผ้าพื้นเมืองชาวเขมร ซึ่งเป็นปราชญ์พื้นเมืองชาวเขมร ผู้รับการสืบทอดและสร้างสรรค์ถ่ายทอดจินตนาการและความคิด ความอ่าน ลวดลายพญานาคสามารถสะท้อนแนวทางการปฏิบัติตนหรือแนวคิด ด้านคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นการแสดงถึง ข้อคิด คติธรรมและสิ่งที่ดีงาม อันเป็นคุณธรรม จริยธรรมที่สะท้อนจากสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านมุมมองจารีตชนบทธรรมเนียมต่อฐานความเชื่อทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะลวดลายพญานาคบนผืนไหมมัดหมี่ที่แฝงเร้นมิติเชิงคำสอน อันเป็นการสะท้อนแนวทางการปฏิบัติตนเพื่อการปฏิบัติตนเองตามแนวการดำเนินชีวิตที่ดีงามของกลุ่มชาติพันธุ์ที่สะท้อนโดยกลุ่มปราชญ์คนไทยเชื้อสายเขมรสุรินทร์

References

- Amphoe Muang, Surin province. Surin: Surindra Rajabhat University. (in Thai)
- Chimmalee, B. (2007). *The Culture of Clothing of Kuy Indigenous Group in Thailand*. Surin: Surindra Rajabhat University. (in Thai)
- _____. (2012). *Alternative: Verbal doctrines reflected from hand woven pattern on Astronautics group*. Surin: Surindra Rajabhat University. (in Thai)
- _____. (2016). Interview, December 10, 2016
- Geertz, C. (1963). *Agricultural Involution: the Process of Ecological Change in Indonesia*. The Regents of the University of California.
- Keasemsukcharutsaeng, S. (1983). *The Cultural Mix of the Lao Song or Thai Song*.
- Kovito, S. (2013). Interview, December 10, 2013
- Kusiricharoenpanit, A. (2013). Interview, December 10, 2013.
- Panurat and et al. (1996). *San-ga : a Khmer marriage tradition in South Isan*.
- Sapphaya, W. (2009). *The Belief in Naga in Mekong River Region*. Bangkok: Saengthong Press. (in Thai)
- Seidenfaden, E. (1970). The Kuy people of Cambodia and Siam. *Journal of the Siam Society*, 39(2), 144-180.

Siriprapaporn, Y. (2016). *The Relational Analysis of Mamuad Séance's Teachings and Buddhist Principles of Thai-Khmer Ethnic Groups in Surin Province and Buriram Province*. (Doctor of Philosophy in Buddhism Studies).

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. (in Thai)

Surin Art and Culture Centre. (n.d). Surin: Surindra Rajabhat University. (in Thai)
(in Thai)

Wetsiriyanan, T. (2005). *Khmer Ethnic Group's Wisdom of Silk in Ban Tha Sawang*.

Wongwai, B. (2013). Interview, December 10, 2013.

ผู้เขียน

นายสุริยา คลังฤทธิ์

บ้านศาลาสามัคคี อำเภอสังขะ จังหวัดสุรินทร์ 32150

e-mail: missuniverse5000@yahoo.com

นายโยธธรา ศิริภาพระภากร

มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

ตำบลนอกเมือง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ 32000

e-mail: missuniverse5000@yahoo.com